FRIEDRICH REBHUHN ȘI GRĂDINA CIȘMIGIU ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Alexandru MEXI

Abstract: The history of Romanian gardens, and mostly the history of the public parks and gardens in Romania is inseparably related to the work of foreign specialists (architects, landscape designers, gardeners and even engineers) who adopted and adapted western models in designing such planted spaces. One of the oldest and most complex examples of a public park is represented by the Cișmigiu Garden. The garden was designed by the mid-19th century by landscape architect Karl Meyer and was often remodeled afterwards by numerous other specialists. Today, however, significant parts of the garden are represented by the interventions which the German landscape architect Friedrich Rebhuhn undertook, for several decades, at the begining of the 20th century.

Starting with the major tree clearings from the 1920s, continuing with the urban recycling and the creation of the Roman Round and ending with planting the Japanesse garden in Cișmigiu, the works of Friedrich Rebhuhn remain vaguely researched and known today. To this end, this paper aims both to research the history of some of the most important interventions undertaken by the German landscape architect in Cișmigiu and to outline the current state of conservation of the spaces designed by Rebhuhn.

Keywords: Friedrich Rebhuhn, Cișmigiu, garden history, public parks, 20th century.

Introducere

Un procent mai mic de 1% din patrimoniul bucureștean este reprezentat de parcuri și grădini istorice[1]. Dintre cele publice, Cișmigiul rămâne, probabil nu doar printre cele mai vechi, dar și una dintre cele mai cunoscute amenajări peisagere ale capitalei. Începută pe la mijlocul secolul al XIX-lea de un specialist anterior angajat la Curtea de la Viena[2], Karl Friedrich Wilhelm Meyer, și continuată de unii dintre cei mai cunoscuți peisagiști, arhitecți sau grădinari din mai multe epoci istorice, Grădina Cișmigiu a beneficiat până pe la începutul anilor 1990 de o atenție deosebită din partea actorilor implicați atât în amenajarea, cât și în buna sa gestionare. Dintre toți specialiștii implicați de-a lungul timpului în administrarea Cișmigiului, cel care a inițiat cele mai multe și mai semnificative acțiuni de amenajare sau reamenajare a acesteia a fost un peisagist de origine germană pe nume Friedrich Rebhuhn. Deși printre acțiunile sale se numără remodelarea axului central așa cum (încă) există și astăzi, amenajarea rozariului, a Rondului Roman (ulterior Rotonda Scriitorilor) sau a Grădinii Japoneze, activitatea acestuia este relativ puțin cunoscută atât specialiștilor, cât și publicului larg. În acest sens, această lucrare urmărește să prezinte un scurt istoric al acestui personaj istoric și o listă a celor mai importante opere de artă peisageră realizate de acesta în România pe durata a aproape jumătate de veac, să analizeze intervențiile pe care acesta le-a realizat în principala grădină publică a Bucureștiului și să comenteze starea lor de conservare din prezent.

Friedrich Rebhuhn – scurt istoric

Friedrich Rebhuhn a fost probabil peisagistul străin cu cea mai prolifică activitate în România în prima jumătate a secolului al XX-lea. Născut în 1883 în satul Gallendorf din districtul Breslau, acesta a studiat grădinăritul, horticultura, arhitectura peisageră și arta grădinilor în școli, institute, sere, pepiniere și grădinării din Germania, Elveția, Franța și Anglia[3].

[1] Vezi Lista Monumentelor Istorice 2015, http://www.cultura.ro/sites/default/files/inline-files/LMI-B.pdf (consultată în aprilie 2018)

[2] Salma El-Shamali, *Contribuții privind studiul creațiilor din România ale peisagistului Carl Friederich Meyer și punerea acestora în valoare în contemporaneitate*, teză de doctorat, USAMV București, 2012.

[3] Pasionat de grădinărit și arta grădinilor, Friedrich Rebhuhn a învățat meseria de grădinar din 1897 până în 1900 la unchiul său, grădinarul-artist E. Schreiter, apoi a lucrat între 1900 și 1903 la o grădină comercială din orașul Mitweida, într-o seră de trandafiri și flori din Kswig, lângă Dresda și într-o grădinărie pentru cimitire din Bochum. Din dorința de a devein peisagist, acesta a frecventat din 1903 și până în 1904

Rebhuhn va ajunge în România în 1910 și va pleca de aici abia în jurul anului 1957, la vârsta de 74 de ani. În această lungă perioadă de timp petrecută în România, peisagistul de origine germană s-a ocupat de numeroase proiecte de amenajare și/sau de remodelare a unor parcuri și grădini publice și private de la București (exemplu: grădinile Cișmigiu și Kiseleff, parcul palatului Cotroceni, Grădina Botanică etc.), Târgu Jiu (parcul Coloanei fără sfârșit), Iași (grădina Copou), Sinaia (parcul de pe Domeniul Regal Peleș), Bran (parcul castelului Bran), Scroviștea ș.a.[4] Mai mult, pe lângă proiectarea și (re)amenajarea unor spații plantate (parcuri, grădini, scuaruri, aliniamente stradale etc.), peisagistul s-a ocupat îndeaproape și de studiul vegetației din mediul urban al marilor orașe din România, a cercetat îndeaproape peisajele naturale ale țării, a scris lucrări de specialitate, dar și articole în presa locală și internațională despre parcuri, grădini și peisaje naturale din România, a organizat mari expoziții de artă florală, a elaborat studii privind locurile de joacă pentru copii, a conceput modele pentru mobilier urban și de grădină, a realizat schițe și scheme pentru centuri verzi urbane ș.a.

Participant în calitate de membru al Asociației Dendrologilor Germani la Congresul Anual al Dendrologilor desfășurat la Bruxelles cu ocazia Expoziției Mondiale din 1910, Rebhuhn va primi o invitație din partea șefului secțiunii horticole a orașului București de a ocupa un post de grădinar-arhitect al capitalei. Acesta va accepta postul pentru o perioadă de un an de zile, sperând ca orașul-capitală al României să nu reprezinte nici mai mult și nici mai puțin decât un popas în ceea ce reprezenta dorința sa de a ajunge în Japonia pentru a cunoaște „străvechea artă horticolă a acesteia”[5]. După numai trei luni de la ocuparea postului, directorul administrației grădinilor din București va muri, iar postul acestuia îi va fi oferit lui Rebhuhn care îl va accepta cu condiția ca municipalitatea să formeze o Direcție a grădinilor în locul actualei administrații subordonate Direcției Construcției Drumurilor și Podurilor[6]. Din acest moment

---

cursurile Institutului Horticol din Oranienburg, iar din 1906 și până în 1908 a funcționat ca director adjunct al Institutului Horticol din Weinheim, lângă Heidelberg. Între 1908-1909 a lucrat ca architect grădinar la grădinărie peisagistică și comercială a dendrologului și tehnicianului horticol Stefan Olbrich. În 1910 a plecat în Franța pentru a cunoaște arta grădinilor și horticultura franceză și a lucrat în mai multe pepiniere mari din apropiere de Paris, dar și la grădina botanică a orașului. (Informații preluate din **ANR**, *Fond. F. Rebhuhn*, Dosar 1).

[4]**ANR**, *Fond F. Rebhuhn*; **ANR Gorj**, *Fond Primăria orașului Târgu Jiu*, Dosar 20/1937; Rică Marcu, *Parcuri și grădini în România*, București, Editura Tehnică, 1958; Alexandru Mexi, *Grădinile Castelului Peleș. Mitologie dinastică și peisaj cultural*, București, Editura Simetria, 2017.

[5] **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 1, fila 2.

[6] *Ibidem*.

va începe bogata sa carieră în România, carieră care va presupune și colaborări apropiate cu membrii ai Familiei Regale și mai ales cu Regina Maria[7], cu arhitecți, ingineri și sculptori de renume (se pare că ar fi colaborat chiar și cu sculptorul Constantin Brâncuși în ceea ce privește amenajarea Parcului Coloanei de la Târgu Jiu[8]) ș.a.

Chiar și după abdicarea regelui Mihai în 1947, Friedrich Rebhuhn va continua să ocupe funcții importante în administrația publică. Cariera acestuia sa va sfârși însă brusc în momentul în care, în anul 1956 va fi numit verificator al proiectului pentru viitorul „Parc al Tineretii" din Valea Plângerii din București. Rebhuhn va critica dur proiectul, dar îi va acorda aviz favorabil[9], însă va fi concediat în scurt timp de către Direcțiunea Institutului Proiect București în cadrul căreia era numit arhitect șef de proiect[10].

Așa cum am amintit deja anterior, Friedrich Rebhuhn a avut o activitate foarte bogată în România, însă probabil că cele mai cunoscute și mai impresionante lucrări de (re)amenajare peisageră le-a realizat în Grădina Cișmigiu. Aici, așa cum voi prezenta în continuare, peisagistul de origine germană va executa ample proiecte de defrișare și de replantare (nu înainte însă de a inventaria cu atenție arborii și arbuștii din grădină[11]), va concepe grădini în „stil japonez", va reamenaja multiple spații cu obiecte de artă și arhitectură recuperate de pe numeroase șantiere din București, va aclimatiza noi specii de plante exotice ș.a. Toate aceste intervenții ale sale vor fi realizate peste o amenajare care rămăsese mai mult sau mai puțin neschimbată încă de când fusese aceasta amenajată la mijlocul secolului al XIX-lea[12].

Grădina Cișmigiu de la Meyer la Rebhuhn

Grădina Cișmigiu este, alături de grădina Kiseleff, una dintre cele mai vechi grădini publice din București, și una dintre cele mai vechi din sud-estul Europei. Aceasta a fost amenajată la mijlocul secolului al XIX-lea pe locul unei foste bălți rezultate în urma revărsărilor succesive ale Dâmboviței și în urma adunării mai multor izvoare, unele dintre acestea existente și în ziua de azi. În

[7] Alexandru Mexi, *op. cit*.
[8] **ANR Gorj**, *Fond Primăria orașului Târgu Jiu*, Dosar 20/1937.
[9] **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 1, filele 10-15.
[10] *Ibidem*, Dosar 1, filele 3-4.
[11] *Ibidem*, Dosar 9, filele 25-27.
[12] Realizarea Bulevardului Doamna Elisabeta (actualmente Bulevardul Elisabeta) care va conduce la diminuarea spațiului plantat al grădinii, exproprierile din a doua jumătate a secolului al XIX-lea - realizate în favoarea extinderii Cișmigiului, sau remodelările compoziționale realizate de unii artizani precum peisagistul W. Knechtel vor contribui la modificarea planului inițial de amenajare, însă principiile compoziționale și marile plantații vor rămâne în mare parte cele propuse și realizate de Meyer între 1843-1852.

urma unui proiect de desecare a bălții Tismegiului sau Cismegiului propus de către inginerul Marsillon și aprobat de comisia formată din personalități precum inginerul Balzano, maiorul Borroczyn, arhitecții Villacrosse și Schlater și peisagistul Meyer[13] a rezultat un spațiu ideal pentru realizarea unei grădini publice[14].

Planul de amenajare peisageră a fost creat de grădinarul-peisagist Karl Friedrich Wilhelm Meyer care a propus realizarea unei grădini în stil *gardenesque*[15], la modă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Meyer se va ocupa îndeaproape de amenajarea Cișmigiului începând de prin anul 1845 și până în anul 1852[16], anul morții sale premature. După decesul acestuia, lucrările la grădina publică Cișmigiu vor fi continuate (și de multe ori modificate!) de către specialiști precum inginerul Lalanne, arhitectul Seminet, grădinarul Frei, grădinarul Hoffman, arhitectul Orăscu, inginerul Gillbert, horticultorul Leyvraz, peisagistul Knechtel, horticultorul Faraudo, arhitectul Hartl și peisagistul Friedrich Rebhuhn[17]. Cele mai importante modificări aduse proiectului inițial (atât în ceea ce privește structura arhitecturală, dar și compoziția vegetală) au fost efectuate de către Wilhelm Knechtel la finalul secolului al XIX-lea și de către Friedrich Rebhuhn începând cu anii 1910-1920. Pe lângă modificările compoziționale, realizarea Bulevardului Doamna Elisabeta în anii 1870 sau exproprierile realizate în favoarea extinderii grădinii vor contribui la modificări deopotrivă asupra perimetrului plantat, dar și asupra arhitecturii Cișmigiului.

Cișmigiul în prima jumătate a secolului XX

Așa cum am amintit anterior, intervențiile lui Rebhuhn asupra arhitecturii și compozițiilor vegetale din Cișmigiu au fost adesea brutale. Cu toate acestea, deși el a fost criticat pentru deciziile luate[18] în ceea ce privește modificările aduse grădinii, argumentele sale, descoperite recent în documentația de arhivă demonstrează faptul că, cel puțin o parte dintre aceste

[13] Andrei Pănoiu, *Evoluția orașului București*, București, Editura Fundației Arhitext Design, 2011, p. 148-153.

[14] Calitatea solului și numeroasele mici izvoare din acest spațiu au favorizat dezvoltarea mai multor specii de plante din care voi menționa în mod special plopii albi (Populus alba), chiparoșii de baltă (Taxodium distichum) și platanii (Platanus sp.).

[15] Vezi www.gardenvisit.com/history_theory/garden_landscape_design_articles/historic _design_styles/picturesque _gardenesque_garden_design_style (consultat în martie 2018).

[16] **ANR**, *Fond R.E.A.Z.,* dosarele 1, 12, 21, 38, 44, 45,48, 49, 64.

[17] „Caietele ARA", vol. 9, Monica Mărgineanu-Cârstoiu (coord.), București, 2018, p. 239-246.

[18] Dolores Toma, *Despre grădini și modurile lor de folosire*, Iași, Editura Polirom, 2001, 240 p.

intervenții au fost necesare, în timp ce altele au prevăzut alinierea Cișmigiului la alte standarde, la modă pentru acea epocă.

Axul central

Axul central din grădina Cișmigiu a fost inițial amenajat de către Karl Friedrich Wilhelm Meyer la mijlocul secolului al XIX-lea, sub forma a trei alei paralele dublate de un aliniament dublu de ulmi (Ulmus minor) și având în capătul de sud, dinspre biserica Sf. Ilie Gorgani, un rond plantat cu plopi albi (Populus alba) – rond realizat pentru a ajuta trăsurile care aduceau vizitatori în grădina publică să se poată întoarce[19]. Acest ax va fi ulterior extins de către Wilhelm Knechtel, la finele secolului al XIX-lea, până aproape de biserica Schitul Măgureanu[20].

Până pe la începutul secolului al XX-lea, axul central va rămâne în mare parte neschimbat, însă o boală denumită popular „moartea ulmilor" îl va obliga pe Friedrich Rebhuhn să defrișeze toți ulmii din Cișmigiu, și nu numai. În locul acestora, peisagistul va planta un aliniament dublu de tei (*Tilia tomentosa*) pe care îi va crește și tunde astfel încât să formeze o coroană conică[21]. O astfel de acțiune va fi inițial aspru criticată de opinia publică, nevoită să se obișnuiască un ax lung și neumbrit, însă, cu timpul bucureștenii se vor obișnui cu noua imagine a unui ax geometric, modern, pe care îl va propune și realiza peisagistul german[22].

[19] „O a treia intrare importantă va fi cea dinspre mânăstirea Gorgani, plantată cu plopi. Ea este indispensabilă pentru a realiza comunicarea cu partea nordică a grădinii, în vecinătatea bisericii Sf. Ilie [Gorgani] nu există nicio intrare. Rondul, capătul acestei promenade, va fi decorat în mijlocul său cu un chioșc deschis, o poziționare foarte diferită de celelalte. La stânga va avea deschidere spre marea promenadă plantată cu ulmi, ce o vor acoperi cu coroanele lor. […] Cele trei mari alei de promenadă alături de helești întins, unde se va regăsi foișorul pentru orchestră, vor face ca vara, centrul grădinii să fie foarte răcoros, iar lumea se va putea întâlni peste tot datorită alinierii aleilor lăsând vederea liberă a unui număr mare de persoane simultan", conform **ANR**, *Fond R.E.A.Z.,* Dosar 38, filele 7-9.

[20] Alexandru Mexi, Diana Culescu, *Cișmigiu Garden and the Beautification of Culture. The Role of Vegetation in the Coherence of a Landscaped Ensemble*, în „Caietele ARA", vol. 9, Monica Mărgineanu-Cârstoiu (coord.), București, 2018, p. 239-246.

[21] Vezi Rică Marcus, *op. cit*. și **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 9.

Notă: Deși aliniamentul de tei nu a mai fost de mult timp îngrijit corespunzător, forma conică a coroanelor mai poate fi încă întrezărită, pe alocuri.

[22] „De mai mulți ani, dar mai cu seamă în ultimele zile au apărut în ziare articole alarmiste despre tăierea barbară a copacilor bătrâni din Cișmigiu. […] De ce? În toate pădurile și parcurile, nu numai din România, dar din întreaga Europă, s'a ivit la Ulmi o boală numită „moartea ulmilor". Această boală, apărută întâi în Olanda, s'a răspândit

Cu toate acestea, nu doar aliniamentul de arbori va fi înlocuit, ci și structura aleilor. Descoperind faptul că aleea centrală era adeseori utilizată pentru diferite evenimente și serbări publice care nu erau în concordanță cu atmosfera pe care trebuia să o ofere Cișmigiul[23], Rebhuhn va decide să elimine această alee pietonală și să o înlocuiască cu un *bulingrin*[24] floral, cel mai probabil inspirat după modelele franțuzești din grădinile publice de la Paris[25]. Friedrich Rebhuhn va realiza și câteva traversări care să facă legătura între cele două alei rămase și pentru a le face cât mai puțin perceptibile în lungul axului, peisagistul le va proiecta în debleu, mascându-le astfel privirii.

În ceea ce privește alegerea compoziției vegetale, peisagistul va dubla aliniamentul de tei tunși cu un aliniament din arbuști de tisă (Taxus baccata) și forsitie (Forsithya intermedia), iar pe vechii stâlpi de iluminat îi va acoperi cu glicine (Wisteria sinensis). Bulingrinul floral va fi realizat din mai multe specii de flori din care voi aminti doar toporașii (Viola odorata), năsturașii (Bellis perennis), floarea de nu-mă-uita (Anchusa mysotiflora) și yucca (Yucca filamentosa). **(Fig. 1)**.

Cetatea în ruină

Tot lui Friedrich Rebhuhn îi este atribuită, pe bună dreptate, și amenajarea din capătul de nord al axului cu tei. Această amenajare constă într-o construcție în ruină falsă care a fost ridicată în locul unui pavilion semicircular, propus și realizat încă din prima etapă de amenajare a Cișmigiului, de către peisagistul Meyer. Extinderea axului și micșorarea suprafeței de apă a lacului spre sfârșitul secolului al XIX-lea au presupus demolarea pavilionului semicircular, astfel încât, pe spațiul rămas s-a putut construi ceea ce se mai vede și astăzi.

Deși până în acest moment nu am descoperit documente care să facă referire la ideile și conceptul care au stat la baza construcției acestui obiectiv,

---

mai apoi pretutindini, distrugând încetul cu încetul aproape toți ulmii." – **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 9, fila 28)

[23] „Cea dintâi lucrare de amenajare a Cișmigiului care i-a schimbat cu desăvârșire aspectul a fost înlocuirea șoselei mari ce tăia grădina în două prin o peluză înflorită. Măsura a fost luată de d. Rebhuhn directorul tehnic spre a se evita pe viitor cedarea grădinii la serbările de binefacere." – **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 9, fila 1.

[24] Bulingrinul reprezintă un parter adâncit și înierbat care a fost inventat în secolul al XVII-lea de către englezi pentru jocul cu mingea (bowling-green). În secolul al XIX-lea, acest parter va fi importat de francezi care îl vor transformdintr-un spațiul al jocurilor într-un element compozițional (bogat decorat cu flori). (după Michel Conan, *Dictionnaire historique de l'art des jardins*, Paris, Hazan, 1997, p. 45)

[25] Vezi Michel Conan, *op. cit*., p. 45-46 și Marie-Blanche d'Arneville, *Parcs et jardins sous le Premier Empire*, Paris, Librairie Jules Tallandier, 1981, 254 p.

documentația de arhivă face referiri cu privire la detaliile de arhitectură pentru băncile care ar fi urmat să fie folosite în acest spațiu sau cu privire la achiziționarea unui trandafiri cu port înalt care să fie folosiți pentru a forma o boltă înflorită deasupra centrului acestei construcții.[26]

Rondul Roman

În locul unui vechi pavilion de muzică demolat spre finele secolului al XIX-lea, Friedrich Rebhuhn a imaginat și amenajat un spațiu circular și concentric care va primi inițial denumirea „Rondul Roman". Ulterior aducerii, în 1943, a celor 12 statui din marmură albă ce reprezintă mari scriitori români[27], acest spațiu va primi denumirea de „Rotonda Scriitorilor".

Atât Rondul Roman, cât și actuala grădină a șahiștilor (din imediata vecinătate) au fost atât pavate, cât și decorate cu materiale descoperite pe diferite șantiere de demolare din București. Astfel, dacă pavajul este realizat în marea lui majoritate cu lespezi de piatră de la Rondul I de la Șosea, pergolele din fier forjat, cele 3 perechi de coloane sau băncile din piatră au fost reciclate de la Palatul Regal de pe Calea Victoriei și de la alte imobile aflate în proces de extindere sau de demolare[28]. De asemenea, exceptând vasul din beton armat care se află în centrul rondului, (încă) mai există 3 tipuri de vase (unul din beton și două din piatră sculptată) care au fost așezate intercalat atât între cele două rânduri de tisă, cât și între pergolele din fier forjat.

Decorul arhitectural a fost completat de peisagistul neamț cu o compoziție vegetală circular-concentrică din care fac parte mai multe exemplare de tisă tunsă conic, garduri vii din cimișir (Buxus sempervirens), glicine care se încolăcesc în jurul coloanelor și trandafiri (Rosa sp.) care odinioară erau prinși de lanțurile care legau pergolele din fier forjat. Acestei compoziții vegetale i s-au adăugat de-a lungul timpului numeroase plantații de flori anuale, bienale sau perene.[29] **(Fig. 2)**.

[26] **ANR,** *Fond F. Rebhuhn,* Dosar 9 și Alexandru Mexi, Cornelia Bogdan, Anca Burcuș, Andreea Chiriac, Miruna Petrică, Andreea Toma, Adina Vaideș, *Prin parcuri publice din sudul României,* București, Simetria, 2018, p. 43.

[27] 1. Vasile Alexandri, 2. Ion Luca Caragiale, 3. George Coșbuc, 4. Mihai Eminescu, 5. Bogdan Petriceicu Hașdeu, 6. Titu Maiorescu, 7. Alexandru Odobescu, 11. Alexandru Vlahuță, 12. Duiliu Zamfirescu, 8. Ștefan Octavian Iosif, 4. Ion Creangă, 2. Nicolae Bălcescu.

[28] **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 9 și Alexandru Lancuzov, *Grădinile Bucureștiului*, București, Editura Caligraf, 2007, p. 31.

[29] Vezi **ANR,** *Fond F. Rebhuhn,* Dosar 9; Alexandru Mexi, Cornelia Bogdan, Anca Burcuș, Andreea Chiriac, Miruna Petrică, Andreea Toma, Adina Vaideș, *op. cit.,* p. 43-45 și Marcus Rică, *op. cit.*, p. 164-173.

Rozariul

În partea de nord a grădinii, pe locul unor foste dormitoare pentru muncitori[30], același peisagist a realizat o grădină geometrică pe care a transformat-o într-un rozariu. Arbuștii floriferi au fost plantați între mai multe rânduri realizate din gard viu de cimișir, cât și în dreptul unor pergole cu picioare masive din beton și piatră de râu și lanțuri groase din fier forjat.

Aleea pergolelor

O altă operă a peisagistului de origine germană este reprezentată de aleea cu pergole acoperite cu glicine care se află în extremitatea vestică a Cișmigiului (alee paralelă cu Bulevardul Schitu Măgureanu). Realizată după 1910, aceasta aleea a fost dublată de o serie de pergole din lemn care susțineau glicine. Realizate inițial din ramuri legate între ele, pergolele au fost ulterior construite din bârne groase din lemn.[31]

Grădina japoneză

Pasiunea lui Rebhuhn pentru grădinile japoneze se pare că nu a dispărut niciodată, iar atunci când Grădina Cișmigiu a fost extinsă prin încorporarea vechii curți a Palatului Krețulescu (spre finalul anilor 1920), acesta a profitat de ocazie și a amenajat un spațiu „în stil japonez". Grădina japoneză a lui Rebhuhn nu a fost realizată după principii compoziționale specifice grădinilor japoneze[32], ci a fost decorată cu o serie de obiecte decorative inspirate după modele orientale (ex.: poduri arcuite, diferite tipuri de hrănitoare pentru păsări ș.a.) și a fost plantată cu câteva specii adesea regăsite în grădinile asiatice[33]. Cu toate că această grădină nu reprezintă o amenajare peisageră de factură japoneză *avant-la-lettre*, ea rămâne una dintre cele mai vechi astfel de amenajări din București și încă păstrează o serie de elemente originale și arbori plantați în anii 1920-1930.[34] **(Fig. 3)**.

Cișmigiul în prezent

Puține intervenții majore au mai avut loc în Cișmigiu după concedierea lui Friedrich Rebhuhn în 1957, iar până la finele secolului trecut, marea

[30] Rică Marcus, *op. cit.*, p. 173.
[31] **ANR,** *Fond Fritz Rebhuhn,* Dosar 9.
[32] Pentru mai multe detalii despre istoria și principiile compoziționale ale grădinilor japoneze, vezi: Ana Felicia Iliescu, *Istoria artei grădinilor*, București, Editura Ceres, 2014, p. 335-355.
[33] Exemplu: nuferi (Nymphaea sp.), salcâmi japonezi (Sophora japonica), gutui japonezi (Chaenomeles japonica) sau glicine (Wisteria sinensis).
[34] Alexandru Mexi, Cornelia Bogdan, Anca Burcuș, Andreea Chiriac, Miruna Petrică, Andreea Toma, Adina Vaideș, *op. cit.,* p. 47.

majoritate a proiectelor implementate în această grădină publică au vizat în mod special îmbogățirea sortimentului vegetal (în mod special cu flori) sau schimbarea unor obiecte de mobilier. În ultimii ani însă, acțiunile întreprinse în Cișmigiu au alterat puternic imaginea concepută atât de Rebhuhn, cât și de către înaintașii săi. Aceste acțiuni au presupus, pe de o parte, introducerea de noi obiecte de mobilier urban (bănci, mai multe modele de felinare, ceasuri etc.) sau a unor monumente de for public (ex. monumentul dedicat eroilor americani), a unor instalații precum cea folosită pe timp de iarnă pentru a îngheța în mod artificial apa din lac, a unor chioșcuri și buticuri pentru comercializarea băuturilor răcoritoare ș.a. Pe de altă parte, aceste acțiuni au mai vizat și defrișări sau toaltări[35] (vezi defrișarea spațiului verde de lângă Foișorul de Muzică sau de lângă intrarea dinspre strada Gheorgeh Lazăr, toaletarea plopilor din jurul Monumentului Eroului Francez sau a castanilor de lângă grădina japoneză), cât și plantarea unor noi masive de arbori pe peluze care datau încă de pe la mijlocul secolului al XIX-lea[36] (ex. Peluza Mare și Peluza Șerbănescu). Mai mult, gestionarea defectuoasă a vegetației istorice a condus la o degradare accentuată a acesteia, iar acum, exemplarele de arbori și arbuști precum cei de tisă din Rotonda Scriitorilor sau aliniamentul dublu de tei de pe axul central se află într-o stare precară și la declin biologic. În cazul acestora din urmă ar trebui realizat un plan gestiune a arborilor rămași și un plan de replantare în compensare a unor noi aliniamente care, într-un interval cât mai scurt de timp, să aibă capacitatea de a înlocui aliniamentele realizate în urmă cu aproape un secol de către Friedrich Rebhuhn.

Din nefericire, nu doar spațiile (re)amenajate de către Rebhuhn se află într-o stare avansată de degradare, ci aproape toate spațiile care compun grădina Cișmigiu. Cu toate acestea, bogăția de specii și coroanele (încă) dese ale multor arbori și arbuști ascund numeroase probleme, însă gestionarea defectuoasă a acestora i-a adus pe mulți la un declin biologic, iar efectele pe care această gestionare defectuoasă le-a produs se vor vedea din ce în ce mai vizibil în următorii câțiva ani, atunci când o mare parte din vegetația istorică se va degarnisi, iar obiectele de arhitectură și monumentele de for public care astăzi sunt puse în valoare de aceast vor fi, în curând, scoase din contextul în care au fost gândite și create.

[35] Termenul „toaletare” reprezintă o sintagmă care a fost introdusă pentru prima dată printr-o Hotărâre a Consiliului General al Municipiului București (HCGMB 304/2009), dar care nu există în nici un manual de specialitate din România sau din străinătate.

[36] Pentru mai multe detalii despre astfel de intervenții și despre consecințele lor (pe termen scurt, mediu și lung) asupra imaginii grădinii, vezi: Alexandru Mexi, Diana Culescu, *op. cit.,* p. 243.

Fig. 1, Axul central cu aliniament dublu de tei tunși sub forma cubică,
ANR, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 9.

Fig. 2, Rotonda Scriitorilor la început de secol, **ANR**, *Fond F. Rebhuhn*, Dosar 9.

Fig. 3, Gradina japoneză din Cișmigiu,
Biblioteca arhitect Mădălin Ghigeanu.

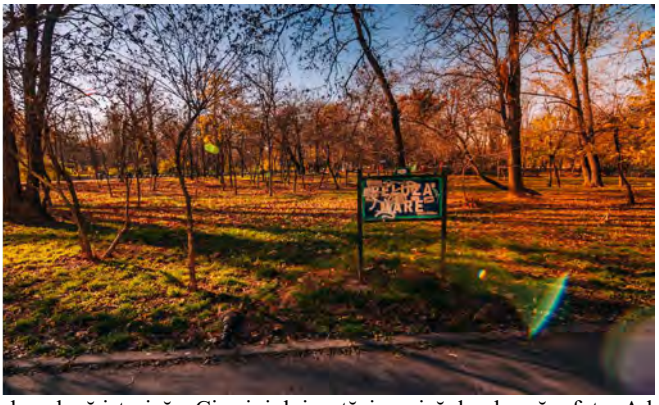

Fig. 4, Principala peluză istorică a Cișmigiului, astăzi o mică dumbravă – foto: Adam Freundlich.

Fig. 5, Monumentul Eroului Francez la mijlocul secolului al XX-lea – ANR, Fototecă, format 4, fila 298

Fig. 6, Monumentul Eroului Francez în 2017 – Foto: Adam Freundlich

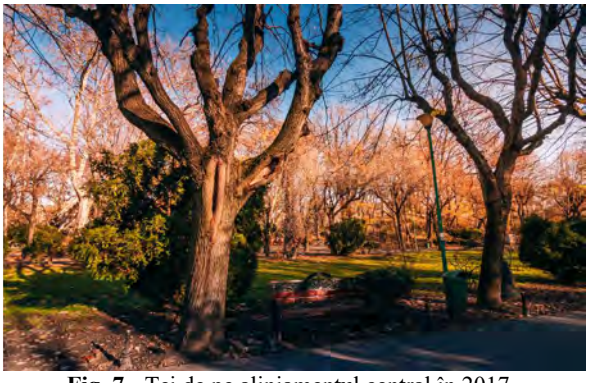

Fig. 7, Tei de pe aliniamentul central în 2017– Foto: Adam Freundlich

Alexandru MEXI,
Universitatea din București,
Școala Doctorală „Spațiu. Imagine. Text. Teritoriu”